

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

העברית והלשונות הקרובות לה

ב. אוצר ההגאים של הלשונות השמיות
ללשונות בנות המשפחה השמית תכונות משותפות
רבות וחשובות. כוונתנו לאותן תכונות, שהן מיוחדות
למשפחה זו ושבהן היא נבדלת מרוב לשונות העולם,
ובעיקר — מלשונות עמי אירוסה.

תכונות המציינות קרבת משפחה בלשונות, שייכות לכל אחד מחלקי מדע הלשון: גם לאוצר המלים, גם למערכת ההגאים, גם לתורת הצורות וגם לתחביר. בלשון אחרת: קרבת הלשונות ניכרת גם בחומר המילוני של הלשונות וגם בדקדוקן של הלשונות.

בפרק זה ובבאים אחריו נתבונן באוצר ההגאים של לשונות שם, במה ששותף בו ללשונו ולקרובותיה ובמה שאינו משותף להן ממש, אלא קרוב ודומה בלבד, אבל הקרבה והדמיון אינם עניין של מקרה ושרירות, אלא תופעה סדירה ונתונה במסגרת של כללים ושל חוקי התפתחות קבועים. שניים הם עיקרי ההבדלים בין אוצר ההגאים של

הלשונות השמיות לבין אוצר הגאי לשונות אירופה: (א) היחס בין הקונסוננטים (העיצורים) ובין התנועות (הווקאליים).

(ב) מיני קונסוננטים, שאינם נמצאים בלשונות אירופה ובאחרות.

ברוב לשונות העולם דומה תפקידן של התנועות לתפקידם של הקונסוננטים בהרכבם של שרשים ושל צורות לשון, שורש אירופי מורכב מקונסוננטים ומתנועות כאחד; גם אלה וגם אלה קיימים בצורתם או מתגלגלים בגלגוליהם בגזירת-מלים מן השורש או בנטייתו הדקדוקית. החלפת התנועה שבשורש בתנועה אחרת תביא אותנו אל שורש אחר; שונים זה מזה, למשל, שורשי הפעלים הגרמנים *leben* ו-*lieben*, והפעלים האנגליים כמו *live, love, leave* אף הם שונים ורחוקים זה מזה. אמנם גם בלשונות אירופה

הגאים מיוחדים ללשונות שם, ההגאים המוהדים (אָמפאטיים), המבוטאים בלחיצה מיוחדת של חלק הלשון: ט, צ, ק, אף הגאים אלה, המיוחדים למשפחתנו הלשונית, ניטשטשו בהגייתם של קְמוּדי לשונות אירופה.

עד כאן — על המשותף ללשונות השמיות בכללן. אבל לא הכול בהן משותף וזהה ממש. נתבונן נא, מה באוצר ההגאים השמי משותף ללשונו ולקרובותיה, ובמה הן נבדלות, והיש סדירות וקביעות בהבדלים אלה.

לדוגמה הנה לפנינו שורת מלים רגילות מן האוצר המשותף ללשונות אלו. כדי שלא להסתבך נתבונן רק באותן לשונות, שידועות לרובנו במידה קטנה או גדולה, בארמית היהודית ובערבית.

בעברית אָב,	בארמית אָבָא,	בערבית — אַב,
" מֶלֶךְ,	" מֶלְכָא,	" מֶלֶכְ
" אָם,	" אָמָא,	" אַמ
" אָכַל,	" אָכַלָּ,	" אַכַּל
" פָּתַח,	" פָּתַחָּ,	" פַּתַּח.

בדוגמאות אלה, וברבות רבות הדומות להן, קל להאות, שהגאי השורש שווים בהן בכל אחת משלוש הלשונות שהקבלנו זו לזו: כנגד א בעברית — א בארמית ובערבית; כנגד ב או ב̄ בעברית — ב או ב̄ בארמית, ב בערבית; כנגד כ או כ̄ בעברית — כ או כ̄ בארמית, כ בערבית. ההקבלה כאן שלמה, זולת פרט זה — שאין בערבית שניות הקונסוננטים בגדכפ"ח, שלכל אחד מהם שני אופני הגייה

בעברית, המסומנים בכתב על-ידי הדגש הקל או על-ידי היעדרו.

אולם אם נתבונן בשורת מלים אחרות, אף הן רגילות ביותר, נמצא שינויים והבדלים בגוף הגאי השורש בין שלוש הלשונות.

בערבית	אָח,	בארמית	אַחָא,	בערבית	אַח
"	שָׁלוֹם,	"	שָׁלָם, שְׁלָמָא,	"	סְלָאם
"	שָׁלוֹשׁ,	"	תְּלָת,	"	תְּלַאֲתַ
"	זָבַח	"	דְּבַח,	"	דְּבַח

כאן ראינו, שלהגה ח בעברית ובארמית מקביל ההגה ח(ח) בערבית, והוא הגה שונה מן ההגה ח(ח) בלשון זו: והרי במלה "פתח" ראינו לעיל, שלחית העברית מקביל בערבית ח ולא ח; וכן ראינו, שלהגה ש העברי מקביל בארמית פעם ההגה ש ופעם ת, ובערבית — לא ש (ש) אלא פעמים ס (ס) ופעמים ת (ת).

מדוגמאות אלה ומרבות רבות אחרות נראה, שההקבלה בין הגאי שלוש הלשונות — ושל האחרות במשפחה זו — אינה מובעת דווקא על-ידי זהות גמורה של ההגאים: יש שההגאים המקבילים בשרשים המשותפים — זהים, ויש שהם נבדלים. אולם הבדלים אלה אינם מקריים ואינם נתונים לשרירות לבה של כל לשון ולשון או של המדקדק המנסח את כללי הלשון. כבכל משפחת לשונות כך אף במשפחה זו קיימים חוקי הגאים, חוקי התפתחות היסטורית, שלפיהם בתנאים הנתונים מקביל בלשון אחת דווקא הגה פלוני להגה אלמוני שבלשון האחרת.